

Sygn. akt II UK 255/11

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 24 maja 2012 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Romualda Spyt (przewodniczący)

SSN Beata Gudowska (sprawozdawca)

SSN Zbigniew Hajn

w sprawie z wniosku K. P.
przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych Oddziałowi w G.
o emeryturę,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy, Ubezpieczeń
Społecznych i Spraw Publicznych w dniu 24 maja 2012 r.,
skargi kasacyjnej organu rentowego od wyroku Sądu Apelacyjnego
z dnia 20 maja 2011 r.,

oddala skargę kasacyjną.

Uzasadnienie

Sąd Okręgowy w G., Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych wyrokiem z dnia 12 października 2010 r. zmienił decyzję Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, z dnia 27 listopada 2009 r. i przyznał K. P. prawo do emerytury od dnia złożenia wniosku. W decyzji stwierdzono, że ubezpieczony ukończył wiek emerytalny 60 lat, lecz nie wykazał wymaganego stażu ubezpieczenia, gdyż zamiast 35 lat okresów

składowych i nieskładowych udowodnił 34 lata 2 miesiące 7 dni. Do stażu pracy nie wliczono okresu członkostwa ubezpieczonego w Rolniczej Spółdzielni Produkcyjnej „Z.” w B. od dnia 1 lutego 1979 r. do dnia 31 grudnia 1979 r. z powodu braku informacji z tego okresu co do liczby przepracowanych dniówek obrachunkowych. Sąd zaliczył ten okres po ustaleniu na podstawie zeznań świadków, że wnioskodawca, członek spółdzielni, pracował w niej jako zootechnik, co do zasady we wszystkie dni robocze, co najmniej po 8 godzin dziennie, a zakres jego obowiązków uzasadniał przyjęcie, że podlegał wówczas ubezpieczeniu na podstawie dekretu z 4 marca 1976 r. o ubezpieczeniu społecznym członków rolniczych spółdzielni produkcyjnych i spółdzielni kółek rolniczych oraz ich rodzin (jednolity tekst: Dz.U. z 1983 r. nr 27, poz. 135).

Wyrokiem z dnia 20 maja 2011 r. Sąd Apelacyjny, Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych oddalił apelację organu rentowego. W pełni akceptując ustalenia faktyczne Sądu Okręgowego i traktując je jak własne, podkreślił, że organ rentowy nie kwestionował w apelacji ustaleń co do wymiaru zatrudnienia ubezpieczonego, jak też nie podważał wiarygodności dowodów, na których je oparto, ani też nie wskazał dowodów, których przeprowadzenie prowadziłoby do odmiennych wniosków, a jedynie konsekwentnie podtrzymywał stanowisko o możliwości zaliczenia spornego okresu tylko na podstawie informacji o liczbie przepracowanych dni. W ocenie Sądu Apelacyjnego, wymaganie takie znajdowało uzasadnienie tylko w stanie prawnym obowiązującym przed dniem 1 stycznia 1999 r., tj. przed wejściem w życie ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2009 r. nr 153, poz. 1227 ze zm.), gdyż na mocy tej ustawy zostały złagodzone dotychczasowe warunki zaliczania okresów pracy w rolniczych spółdzielniach produkcyjnych do okresów składowych, w szczególności uchylony został warunek obliczania okresów pracy w spółdzielni na zasadach określonych w przepisach obowiązujących przed dniem wejścia w życie ustawy, w szczególności dekretu z dnia 4 marca 1976 r. o ubezpieczeniu społecznym członków rolniczych spółdzielni produkcyjnych i spółdzielni kółek rolniczych i ich rodzin. Innymi słowy w aktualnym stanie prawnym nie jest wymagane wykazanie okresu pracy obliczonego według reguł wskazanych w dekreście z 1976 r., a jedynie na zasadach ogólnych. Sąd

zwrócił także uwagę, że w postępowaniu sądowym z zakresu ubezpieczeń społecznych w pełni miarodajnym dowodem wykonywania pracy mogą być zeznania świadków, zwłaszcza gdy uzyskano je od osób niezainteresowanych bezpośrednio rozstrzygnięciem i gdy układają się one w spójną i logiczną całość.

Skarga kasacyjna organu rentowego, zawierająca wniosek o uchylenie zaskarżonego nią wyroku i rozstrzygnięcie co do istoty sprawy przez oddalenie odwołania, została oparta na podstawie naruszenia prawa materialnego przez błędną wykładnię i niewłaściwe zastosowanie art. 29 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych w związku z art. 4 dekretu z dnia 4 marca 1976 r. o ubezpieczeniu społecznym członków rolniczych spółdzielni produkcyjnych i spółdzielni kółek rolniczych oraz ich rodzin, które polegało na przyjęciu, że wnioskodawca spełnia ustawowe przesłanki uzasadniające przyznanie mu prawa do wcześniejszej emerytury na podstawie art. 29 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, a w szczególności wymagany okres składkowy i nieskładkowy. Skarżący Zakład Ubezpieczeń Społecznych podniósł, że udowodnienie okresów pracy ubezpieczonego w spółdzielni przed dniem 15 listopada 1991 r. możliwe było wyłącznie na podstawie dokumentacji potwierdzającej przepracowanie w każdym miesiącu 1979 r. co najmniej 20 dni, tymczasem w legitymacji ubezpieczeniowej nie było stosownych informacji odnośnie do tego roku.

Sąd Najwyższy zważył co następuje:

Wskazany w podstawie skargi kasacyjnej art. 29 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych stanowi o warunkach nabycia prawa do emerytury przez ubezpieczonego urodzonego przed dniem 1 stycznia 1949 r., który nie osiągnął podstawowego wieku emerytalnego, lecz udowodnił ukończenie 60 lat oraz co najmniej 35 lat okresów składkowych i nieskładkowych. Zastosowanie przepisu art. 29 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych warunkowane jest ustaleniami faktycznymi, których kierunek powiązany jest z treścią art. 6 ust. 2 tej ustawy wyliczającego okresy przypadające przed dniem 15 listopada 1991 r., uważane obecnie za okresy

składkowe. W art. 6 ust. 2 pkt 12 ustawy jako taki okres wskazano okresy pracy na obszarze Państwa Polskiego w rolniczych spółdzielniach produkcyjnych i w innych spółdzielniach zrzeszonych w Centralnym Związku Rolniczych Spółdzielni Produkcyjnych, w zespołowych gospodarstwach rolnych spółdzielni kółek rolniczych zrzeszonych w Krajowym Związku Rolników, Kółek i Organizacji Rolniczych oraz okresy pracy na rzecz tych spółdzielni - objętej obowiązkiem ubezpieczenia społecznego, za które opłacono składkę na to ubezpieczenie lub w których występowało zwolnienie od opłacania składki oraz przed dniem objęcia obowiązkiem ubezpieczenia społecznego z tego tytułu. W przepisie tym – wbrew stwierdzeniu Sądu Apelacyjnego – nie rozluźniono wymagań co do wykazania ubezpieczeniowego charakteru okresu pracy w rolniczej spółdzielni produkcyjnej. Przepis ten nie zawiera odesłania do reguł ogólnych, niewskazanych zresztą przez Sąd; jego zastosowanie dotyczy pracy, która była objęta obowiązkiem ubezpieczenia społecznego przed dniem 15 listopada 1991 r.

Warunki podlegania ubezpieczeniu społecznemu należy – w okresie, którego dotyczy spór – odnieść do art. 1 w związku z art. 2 pkt 3 dekretu z dnia 4 marca 1976 r. o ubezpieczeniu społecznym członków rolniczych spółdzielni produkcyjnych i spółdzielni kółek rolniczych oraz ich rodzin, wymieniającego jako podmioty ubezpieczenia społecznego członków rolniczych spółdzielni produkcyjnych oraz innych spółdzielni, zrzeszonych w Centralnym Związku Rolniczych Spółdzielni Produkcyjnych, wykonujących pracę w tych spółdzielniach, członków spółdzielni kółek rolniczych zrzeszonych w Krajowym Związku Rolników, Kółek i Organizacji Rolniczych, którzy wykonują pracę w zespołowych gospodarstwach rolnych tych spółdzielni i pozostałe osoby, wykonujące pracę w spółdzielniach i wynagradzane według zasad obowiązujących członków tych spółdzielni. Trzeba z tego wnosić, że każdy członek rolniczej spółdzielni produkcyjnej, który wykonywał pracę na jej rzecz, wykonywał pracę objętą obowiązkiem ubezpieczenia społecznego, o której mowa w art. 6 ust. 2 pkt 12 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych. Objęcie pracy członków rolniczych spółdzielni produkcyjnych ubezpieczeniem społecznym nie było zastrzeżone innymi warunkami, lecz jednocześnie samo podleganie obowiązkowi ubezpieczenia należy uznać za niewystarczające do zaliczenia okresu ubezpieczenia z tytułu pracy w

rolniczej spółdzielni produkcyjnej do okresów składkowych. Uwzględniając kontekst systemowy ubezpieczeń społecznych sprzed reformy w 1991 r. trzeba stwierdzić, że wymiar świadczonej pracy miał również wpływ na podleganie ubezpieczeniu społecznemu i wprowadzona w art. 4 dekretu zasada ustalania okresu pracy w spółdzielni wymaganego do uzyskania świadczeń przez uznawanie za dzień pracy 8 godzin pracy, za miesiąc 20 dni i za rok pracy rok obrachunkowy, w którym mężczyzna przepracował w spółdzielni co najmniej 240 dni lub odpowiednio 18 dni w miesiącu i 220 dni w roku, gdy użytkował działkę przyzagrodową lub dostarczał spółdzielni produkty rolne wytworzone w prowadzonym przez siebie gospodarstwie rolnym, poza członkowstwem w spółdzielni, decydowała o podleganiu ubezpieczeniu społecznemu. Nie można pomijać, że w art. 8 ust. 4 równolegle obowiązującej ustawy z dnia 23 stycznia 1968 r. o powszechnym zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin (Dz.U. Nr 3, poz. 6 ze zm.) zastrzeżono uwzględnianie przy ustalaniu okresów zatrudnienia wymaganych do uzyskania emerytury lub renty inwalidzkiej tylko okresów zatrudnienia wykonywanego w wymiarze czasu pracy nie niższym niż połowa obowiązującego w danym zawodzie.

W zakresie prawa do świadczeń z ubezpieczenia społecznego dla członków rolniczych spółdzielni produkcyjnych ówczesne regulacje rzutują obecnie na uwzględnianie okresu pracy w spółdzielni jako okresu składkowego, zważywszy że w art. 195 o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych nie wymieniono wśród uchylonych przepisów dekretu z dnia 4 marca 1976 r. jego art. 4, wskazując tylko na art. 1, 2, 3 pkt 3, 5 i 9, ust. 2 pkt 3 i ust. 3, art. 13-16, art. 18-20, art. 22, art. 25, art. 26, art. 28. Ponadto na podstawie art. 194 ustawy emerytalnej zostały utrzymane w mocy przepisy wykonawcze wymienionego dekretu. W tym stanie rzeczy należy przyjąć, że dopiero współcześnie tytułem ubezpieczenia społecznego jest członkostwo w rolniczej spółdzielni produkcyjnej bez dodatkowych warunków (por. art. 6 ust. 1 pkt 3 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2009 r. Nr 205, poz. 1585 ze zm.).

Stosowanie przeliczników dniówek obrachunkowych na okresy ubezpieczenia społecznego uzasadnione było ze względu na różnicę między pracą wykonywaną w ramach stosunku pracy a pracą świadczoną w ramach stosunku

członkostwa w rolniczej spółdzielni produkcyjnej (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 25 stycznia 2005 r., I UK 142/04, OSNP 2005 Nr 17, poz. 272 i z dnia 5 czerwca 1968 r., I PR 183/68, niepublikowany). Stosowanie przepisów o ubezpieczeniu społecznym musiało uwzględniać swoisty stosunek prawny, odmienny zarówno od pracowniczego, jak i od spółdzielczego stosunku pracy, w którym pozostawali członkowie rolniczych spółdzielni produkcyjnych, opierający się na prawie i obowiązku każdego zdolnego do pracy członka spółdzielni do wykonywania pracy w spółdzielni w zakresie ustalonym przez statut lub uchwałę walnego zgromadzenia (art. 113 ustawy z dnia 17 lutego 1961 r. o spółdzielniach i ich związkach, Dz.U. z 1961 r., Nr 12, poz. 61) oraz przyjmowania za podstawę obliczania wkładu pracy członków dniówki obrachunkowej (art. 116 ustawy o spółdzielniach i ich związkach). Ten sposób obliczania stosowany był zresztą tylko do okresów pracy w spółdzielni przypadających po dniu 1 lipca 1962 r., kiedy wprowadzono nową ewidencję, odpowiadającą potrzebom emerytalnym; za okres do dnia 30 czerwca 1962 r. za 1 dzień pracy przyjmowało się dniówkę obrachunkową - nie więcej jednak niż 300 rocznie, a jeżeli w spółdzielni brak było ewidencji dniówek obrachunkowych, zaliczało się 100 dni za każdy rok członkostwa. Wyznacznikiem pracy w spółdzielni nie był przeto dzień pracy, ale szczególny miernik nakładu pracy, którym była dniówka obrachunkowa (dniówka inwentarzowa, także złoty obrachunkowy), a czasem stawki wynagrodzenia za poszczególne roboty. Ogólna liczba dniówek uzyskanych w danym roku gospodarczym stanowiła podstawę do obliczenia wynagrodzenia członka za dany rok, płatnego zaliczkowo i wyrównywanego po sporządzeniu i zatwierdzeniu bilansu.

Aktualny jest pogląd Sądu Najwyższego, że w stosunku do członków rolniczej spółdzielni produkcyjnej istotne dla zaliczenia roku pracy do okresu zatrudnienia wymaganego do uzyskania renty inwalidzkiej lub emerytury jest przepracowanie w tym roku wymaganej ilości dniówek obrachunkowych, a nie faktyczny okres pozostawania w ubezpieczeniu (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 5 maja 1979 r., II UR 7/79, Nowe Prawo 1981 nr 6, s. 87, z dnia 12 maja 1999 r., II UKN 624/98, OSNAPIUS 2000 nr 14, poz. 556 i z dnia 1 września 2010 r., II UK 80/10, niepublikowany).

Ten pogląd ani wskazane wyżej przepisy nie stanowią jednak o źródle wiedzy organu ustalającego prawo do świadczeń z tytułu ubezpieczenia społecznego członków rolniczych spółdzielni produkcyjnych, w szczególności nie wymienia się dowodów, na których opierać ma się ustalenie przepracowania wymaganej liczby dniówek obrachunkowych. Zasady dowodzenia tych faktów przez organy rentowe przewidziane zostały w wydany na podstawie art. 123 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, obowiązującym w dniu wydania zaskarżonej decyzji rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie postępowania o świadczenia emerytalno-rentowe i zasad wypłaty tych świadczeń (Dz.U. Nr 10, poz. 49 ze zm.). W § 22 tego rozporządzenia postanowiono, że okresy zatrudnienia mogą być udowadniane zeznaniami świadków tylko wówczas, gdy zainteresowany wykaże, że nie może przedstawić zaświadczenia zakładu pracy. Także w § 22 ust. 2 rozporządzenia, z dnia 11 października 2011 r. w sprawie postępowania o świadczenia emerytalno-rentowe (Dz.U. Nr 237, poz. 1412) przewidziano, że jeżeli ustawa przewiduje możliwość udowodnienia okresu składkowego, od którego zależy prawo lub wysokość świadczenia, zeznaniami świadków, dowód ten dopuszcza się pod warunkiem złożenia przez zainteresowanego oświadczenia w formie pisemnej lub ustnej do protokołu, że nie może przedłożyć odpowiedniego dokumentu potwierdzającego ten okres. Przepis ten może być odpowiednio stosowany do okresów pracy członków rolniczych spółdzielni produkcyjnych, zatem nie jest możliwe pominięcie tej istotnej, a wykazywanej w skardze kasacyjnej okoliczności, że niemożność przedłożenia odpowiednich dokumentów została potwierdzona przez skarżącego, który w uzasadnieniu skargi kasacyjnej podniósł brak w dokumentacji wniosku danych dotyczących roku 1979, przy pełnym udokumentowaniu wymiaru pracy świadczonej na rzecz spółdzielni później, do 31 stycznia 1994 r. Treść zeznań świadków zastępuje dowód w postaci wykazu dniówek obrachunkowych.

Na podstawie zeznań świadków, które mogły być dowodem także w postępowaniu rentowym, zostało niepodważalnie ustalone, że ubezpieczony w spornym okresie od dnia 1 lutego 1979 r. do dnia 31 grudnia 1979 r. stale i w pełnym wymiarze czasu pracy, po 8 godzin dziennie, świadczył pracę zootechnika na rzecz RSP "Z". To, że ustalenia tego dokonał Sąd Apelacyjny, ma tylko to

znaczenie, że Sąd Najwyższy jest nim związany (art. 398¹³ § 2 *in fine* k.p.c.), wobec czego zarzuty dotyczące niewłaściwego zastosowania przepisów przewidujących warunki, od których spełnienia uzależnione było prawo ubezpieczonego do emerytury są nietrafne.

Oddalenie skargi kasacyjnej opiera się na art. 398¹⁴ k.p.c.